MUHANDISLIK & IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik, fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

2026-YIL

IYUN/6-SON, IV-QISM

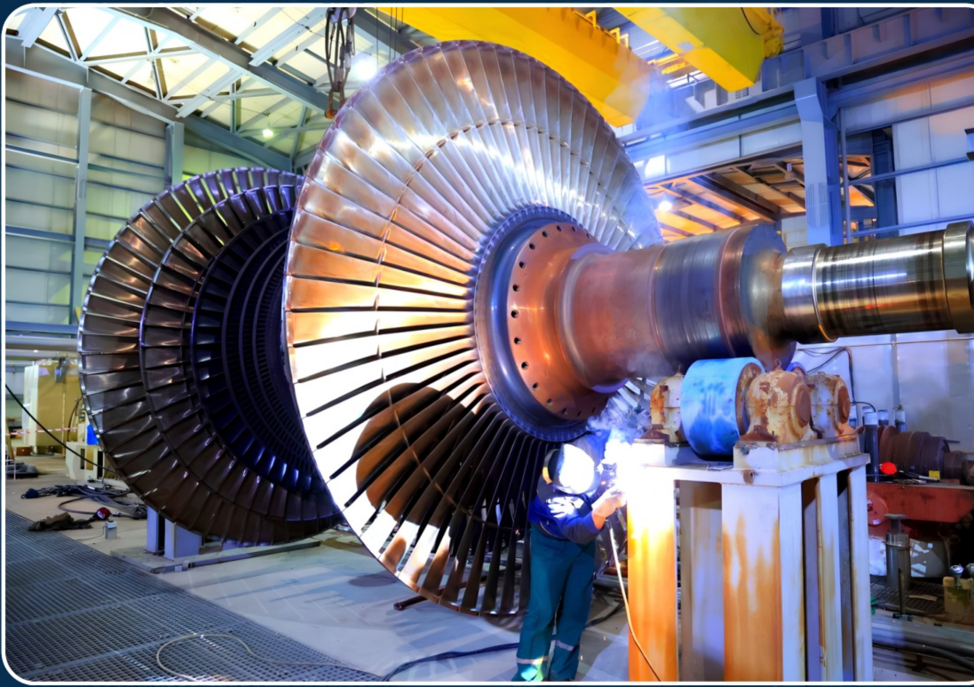

Milliy nashrlar

OAK: https://oak.uz/pages/4802

05.00.00 - Texnika fanlari

08.00.00 - Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

ISSN INTERNATIONAL STANDARD SERIAL NUMBER INTERNATIONAL CENTRE

OpenAIRE

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

TOSHKENT DAVLAT TRANSPORT UNIVERSITETI

TOSHKENT ARXITEKTURA-QURILISH UNIVERSITETI

Elektron nashr, 2026-yil, iyun.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Bosh muharrir:
Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:
Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor
Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor
Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,
Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent
Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD
Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)
Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.
Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor
Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.
Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc)

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta’limga oid ilmiy-amaliy jurnal

05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta’minoti
05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
05.01.07 – Matematik modellashtirish
05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt
05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta’minoti
05.04.01 – Telekommunikasiya va kompyuter tizimlari, telekommunikasiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
05.05.03 – Yorug‘lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
05.06.01 – To‘qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
05.08.03 – Temir yo‘l transportini ishlatish
05.08.06 – “G‘ildirakli va gusenisali mashinalar va ularni ishlatish” (texnika fanlari)
05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
05.09.04 – Suv ta’minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog‘ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 – Makroiqtisodiyot
08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 – Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 – Xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 – Ekonometrika va statistika
08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 – Marketing
08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 – Menejment
08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma’lumot uchun, OAK Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan “Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxati”ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo‘yicha “Muhandislik va iqtisodiyot” jurnali ro‘yxatga kiritilgan.

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti” milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

MUNDARIJA

EPOKSID-DIAN VA FENOLFORMALDEGID GIBRID BOG'LOVCHISI ASOSIDA YUQORI YEYILISH VA KORROZIYABARDOSH ANTIFRIKSION QOPLAMALAR YARATISH 10
Bakirov Lutfillo Yuldoshaliyevich

O'ZBEKISTONDA TURIZM SOHASIDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIKNI BOSHQARISH VA TARTIBGA SOLISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI 16
Mamayusupova Dilovarxon, Maxmudaliyeva Manzuraxon, Toyirjonov Shokirjon

FRANSUZ, RUS VA O'ZBEK TILLARI SPORT TURIZMI TERMINLARINING LEKSIK-SEMANTIK VA LINGVOMADANIY TADQIQI 20
Ma'rupova Gulnoz

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ХРАНЕНИЯ ПЛОДОВ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН 24
Муратов Абдулазиз Уктамович

DIGITAL TRANSFORMATION AND EMERGING TRENDS IN INFORMATION TECHNOLOGY 29
Daminova Barno, Esmurodova Zarnigor, Boltayev Javohir, Kuziboyeva Lobar

FRANSUZ, RUS VA O'ZBEK TILLARI SPORT TURIZMI TERMINLARINING LEKSIK-SEMANTIK VA LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI 34
Ma'rupova Gulnoz Umarjonovna

MINTAQA IQTISODIY O'SISHIDA XIZMATLAR SOHASI TARKIBIY O'ZGARISHLARINING STATISTIK TAHLILI: XORAZM VILOYATI MISOLIDA 38
Raximov Alisher Ibragimovich

KREDIT SKORINGIDA XULQ-ATVOR OMILLARINI BAHOLASH: NAZARIY ASOSLAR VA AMALIY QO'LLANILISHI 45
BekmurodovAbbos Amiriddinovich

ECONOMETRIC INVESTIGATION OF AGRICULTURAL PRODUCTION ACTIVITIES IN KARAKALPAKSTAN REPUBLIC 49
Makhambetova Uringul Reimbaevna

GETEROKOMPOZIT POLIMER QOPLAMALAR SIRTINING SHAKLLANISHI VA ULARNING PAXTA TOLALARI SIFATIGA TA'SIRINI TADQIQ ETISH 55
Bakirov Lutfillo Yuldoshaliyevich

GRADIENT BOOSTING (XGBOOST) VA TEGISHLILIK FUNKSIYALARIGA TAYANGAN STATISTIK KLASSIFIKATSIYA USULINING SOLISHTIRMA BAHOLANISHI 62
Ergasheva Ma'mura Gayratovna

QURILISH SOHASIDA KICHIK VA YIRIK BIZNES SUBYEKTLARI INTEGRATSIYASI SAMARADORLIGINI EKONOMETRIK BAHOLASH 69
Axmedova Nilufar Shuxratovna

LARAVEL PLATFORMASIDA NEYROTARMOQLARNI QO'LLASH ORQALI FOYDALANUVCHI XATTI-HARAKATLARINI BASHORAT QILISH VA TAVSIYA TIZIMLARINI YARATISH 74
Jo'rayev To'xtasin, Abdusattarov Odiljon, Boymatov Mexrojiddin, Maxkamov A'zimjon, Nabijonov Abduqodir

BEHIND THE 30% TARGET: A CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR WOMEN'S ACADEMIC LEADERSHIP IN UZBEK UNIVERSITIES 82
Farida Nishanova

QURILISH SANOATIDA TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH: NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLAR VA AMALIY YONDASHUVLAR 87
Abdullayev Axror Jaxbarovich

BALIQCHILIKDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISHNING OBYEKTIV ZARURIYATI 92
Iskandar Yunusov

TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI KREDITLASHDAGI BANK KREDIT RISKLARINI PASAYTIRISH YO'LLARI 98

Toymuxamedov Ibrohim Rixsiboyevich

KO'P KVARTIRALI UY-JOY FONDINI BOSHQARISHDA PROFESSIONAL XIZMAT KO'RSATISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMLARI 108

Rahimov Qodir Ergashevich

НИЗКОУГЛЕРОДНАЯ ЭНЕРГЕТИКА КАК НАПРАВЛЕНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ УЗБЕКИСТАНА 115

Расулкулов Жамшидбек Акрамкулович

ERKIN IQTISODIY ZONALARNING MOHIYATI VA ULARNING PRINSIPLARI 124

Ubaydullayev Muxammadjon, Akbarov Diyorbek

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA MEHMONXONA XIZMATLARINI AVTOMATLASHTIRISHNING IQTISODIY AFZALLIKLARI 128

Raxmonova Nigina Anvarovna

EMPLOYEE WELL-BEING IN POST-REFORM UZBEKISTAN: A SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW AND RESEARCH AGENDA 132

Farida Nishanova

TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI MOLIYALASHTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMLARI 137

Inobatov Abror Boshlarovich

REAL SEKTORNING INSTITUTSIONAL TARKIBI VA TRANSFORMATSIYA TENDENSIYALARI 144

Isroilova Muhabbat Rustamjon qizi

ОБЕСПЕЧЕНИЕ РОСТА ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ (НА ПРИМЕРЕ ФИРМЕННЫХ МАГАЗИНОВ «SAG EXPRESS») 151

Мусаева Шоира Азимовна

O'ZBEKISTONDA YALPI ICHKI MAHSULOT DINAMIKASINING ICHKI ISTE'MOLGA TA'SIRI 161

Djumayev Zayniddin Axmedovich

O'ZBEKISTON TASHQI IQTISODIY FAOLIYATIDA KICHIK BIZNES O'RNINI OSHIRISHNING STATISTIK USULLARDAGI TAHLILI 166

Yadgarova Nigora Rixsulla qizi

KATTA HAJMDAGI MA'LUMOTLARNI REAL VAQT REJIMIDA VIZUALIZATSIYA QILISH UCHUN ADAPTIVE M4 GEOMETRIK-PERSEPTUAL AGREGATSIYA ALGORITMI 170

Nuraliyev Faxriddin, Hotamov Farhod, Muxamedjonova Zuxra

АЛГОРИТМ ОПТИМИЗАЦИИ ПРОПУСКНОЙ СПОСОБНОСТИ В РАЗВЕТВЛЁННЫХ ПАССИВНЫХ ОПТИЧЕСКИХ СЕТЯХ (PON) 175

Киямов Рахматулло Рузиевич

MARKETING KOMMUNIKATSIYALARI ORQALI HUDUDLARNING INVESTITSION SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISH 180

Xolmurotova Diyoraxon, Xoliyorova Shoxista

OZIQ-OVQAT XAVSIZLIGINI TA'MINLASHDA DAVLAT STRATEGIK ZAXIRALARINING O'RNINI 184

Bazarov Nazirjon, Normurodov Alibek

O'ZBEKISTONDA KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH VA UNI BARTARAF ETISHDA TADBIRKORLIKNING ROLI: IQTISODIY TAHLIL VA TENDENSIYALAR 190

Uzakov Sh. Sh.

MINTAQADA TABIIY KAPITALNI JAMG'ARISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH (XORAZM VILOYATI MISOLIDA) 196

Raximov Faxriddin Shavkatovich

СОВРЕМЕННЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ УГРОЗЫ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ И ПРИЧИНЫ ИХ ВОЗНИКНОВЕНИЯ 201

Петр Ким

УЧЁТ ВЫБЫТИЯ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ФИНАНСОВЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ ОРГАНИЗАЦИИ 207

Туракулов Шахриёр, Пашаходжаева Дилдора
HUDUDIY IQTISODIY O‘SISH DRAYVERLARINI KO‘P OMILLI REGRESSION TAHLIL ASOSIDA MIQDORIY BAHOLASH (BUXORO VILOYATI TUMANLARI MISOLIDA) 213

Ergashev Sherali Erali o‘g‘li
NOAN’ANAVIY PUL-KREDIT SIYOSATI INSTRUMENTLARINING MAKROIQTISODIY KO‘RSATKICHLARGA QISQA MUDDATLI TA’SIRINI EMPIRIK BAHOLASH 217

Djumonov Dilshod Safaroliyevich
O‘ZBEKISTONDA YALPI ICHKI MAHSULOT DINAMIKASINING ICHKI ISTE’MOLGA TA’SIRI 222

Djumayev Zayniddin Axmedovich
JIZZAX VILOYATI KICHIK BIZNES TIZIMINING EMPIRIK MA’LUMOTLAR BAZASI VA TAVSIFIY STATISTIK TAHLILI 227

Atamuratova Gulrux Muzafarovna
KIMYO SANOATI KORXONALARIDA DIVERSIFIKATSIYA SAMARADORLIGINI INTEGRAL BAHOLASH VA 2032-YILGACHA PROGNOZLASH 232

Razikov Otabek Rustamovich
ИССЛЕДОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ПАРАМЕТРОВ РАЗВОЛОКНЕНИЯ ПУТАНКИ 240

Одилхонова Нафиса, Атаханов Авазбек
SOLIQ BOSHQARMALARIDA AGILE MENEJMENT TAMOYILLARIDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARINING EMPIRIK-STATISTIK TAHLILI 247

Sayfiyev Jasur Ravshanovich
O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA DAVLAT XARIDLARI TIZIMIDA RAQOBAT MUHITI VA SHAFFOFLIKNI TA’MINLASHNING MOLIYAVIY-IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH 253

Rizoqulova Elnora Otabek qizi
YOSHLAR TADBIRKORLIGINI RIVOJLANTIRISHNING MINTAQAVIY OMILLARI 260

Ergashev Erkin Iroqovich
QULOQ CHANOG‘I VA YUZ YON TASVIRI ASOSIDA SHAXSNI IDENTIFIKATSIYALASH 264

Mamatov Narzillo, Samijonov Abdurashid, Abdullaeva Barno, Usarov Jurabek
ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ РОТОРНО-УПРАВЛЯЕМЫХ СИСТЕМ (РУС) И ВИНТОВЫХ ЗАБОЙНЫХ ДВИГАТЕЛЕЙ (ВЗД) ПРИ БУРЕНИИ НЕФТЯНЫХ И ГАЗОВЫХ 271

Жахонгир Эркин угли Абдиганиев, Шерали Халлокович Умедов
KO‘KRAK BEZI SARATONINING MOLEKULYAR SUBTIPLARINI PROGNOZ QILISHDA MULTIPARAMETRIK MRT VA SUN’IY INTELLEKT MODELLARINING INTEGRATSIYASI 282

Sulaymanov Dilshod,Alikariyev Isroiljon
ERKIN IQTISODIY HUDUDLAR VA KICHIK SANOAT ZONALARINI TASHKIL ETISH HAMDA TAKOMILLASHTIRISH (“URGUT” ERKIN IQTISODIY ZONASI MISOLIDA) 288

Yazdanov Mirjaxon G‘ayrat o‘g‘li
IQLIM O‘ZGARISHLARINING HUDUD BARQAROR RIVOJLANISHIGA TA’SIRINI BAHOLASH REYTINGI: NAZARIY-USLUBIY YONDASHUV 294

Madenova Elmira Nizamatdinovna
TIJORAT BANKLARI FOYDASINI SOLIQQA TORTISHNING NAZARIY JIHATLARI 300

Turanov M. Sh.
BELAZ YUK MASHINALARINING SHARLI O‘Q DETALLARDAGI KUCHLANISH KONSENTRATSIYASINING TAHLILI VA MUSTAHKAMLIKKA TA’SIRI 306

Yusupov Abdulaziz, Pushanov Akbar, Jo‘raqulov Ixtiyor, Jaxonov Shoxrux
ОЧИСТИТЕЛЬНАЯ СЕКЦИЯ ХЛОПКООЧИСТИТЕЛЬНОГО АГРЕГАТА С НАКЛОННЫМИ КОЛКАМИ НА КОЛКОВЫХ БАРАБАНАХ 311

Эргашев Рахимжон, Мавлянов Айбек, Росулов Рузимурод
SUV–SUV TIZIMIDA ISSIQLIK ALMASHINISH JARAYONINI JADALLASHTIRISH 316

Karabayev Asatilla, Yo‘lliyev Shukurali, Abduqayumov Jamoliddin

HUDUDLARDA AGROTURISTIK SALOHIYATNI BAHOLASH USLUBI 323
Qodirov Azizjon, Rustamov Adhamjon, Jumayeva Ozoda
ROI-WEIGHTED PRIMARY FRAME FILTERING FOR EFFICIENT DEEP VIDEO SURVEILLANCE 329
Shohruh Begmatov, Mukhriddin Arabboev, Akhram Nishanov
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MINTAQAVIY RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISHDA SUN'IY INTELLEKTDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI 340
Sharipova Munojot Murodullayevna
ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ДОХОДОВ И РАСХОДОВ ПО ФИНАНСОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ 348
Баходиров Азизжон Баходирович, Пашаходжаева Дилдора Джабборхоновна
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARIDA XARAJATLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI 353
Isomuxamedov Akbarjon Bahodir o'g'li
BUYUK BRITANIYADA BILVOSITA SOLIQLAR TIZIMINING EVOLYUTSIYASI 359
Malika Sharipova Maxmudjon qizi
TEMIR YO'L TRANSPORTI RAQOBATBARDOSHLIGINI BAHOLASHNING BESH BOSQICHLI REYTING SHKALASI: METODOLOGIK ASOSLAR VA AMALIY TATBIQ ("O'ZBEKISTON TEMIR YO'LLARI" AJ MISOLIDA) 367
Fayzullayev Javlonbek Sultonovich
«ВОЗНИКНОВЕНИЕ И РАЗВИТИЕ КОНЦЕПЦИИ ЦИРКУЛЯРНОЙ ЭКОНОМИКИ В МИРОВОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ МЫСЛИ» 372
Ким Т.В.
XUSUSIY UNIVERSITETLARNI IQTISODIY QO'LLAB-QUVVATLASHNING ICHKI MANBALARI: BALANS TARKIBI VA AKTIVLARNI KAPITALLASHTIRISH TAHLILI 378
Rahimov Sardor Uralovich
ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ В ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ 383
Кадыров Арслан, Пашаходжаева Дилдора
RAQAMLI BANK ISHI: ZAMONAVIY TENDENSIYALAR, INNOVATSIYALAR VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI (O'ZBEKISTON MISOLIDA) 388
Shokirov Sardor Inotdullo o'g'li
O'ZBEKISTONDA MULTIMODAL TRANSPORT-LOGISTIKA INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISHGA INVESTITSIYALARNI JALB ETISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH 393
Malikova Shoira Baxtiyorovna
BUXORO VILOYATI OZIQ-OVQAT SANOATINI SIRKULYAR IQTISODIYOT ASOSIDA RIVOJLANTIRISH 398
Kudratov Muhammad Rustamovich
TIBBIY XIZMATLAR BOZORINING TASHKILIY VA INSTITUTSIONAL TUZILMASI 402
Abdumalikov Shoxjahon Jaloliddin o'g'li
BIZNES TAHLILIDA KATTA MA'LUMOTLAR VA SUN'IY INTELLEKTDAN FOYDALANISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI 407
Umarov Abbos Nuriddin o'g'li
MINTAQA SANOATINI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI VA IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI 414
Oramov Jahongir, Muxitdinov Xudayar
POSE-AWARE FACE SELECTION FOR IMPROVING FACE IDENTIFICATION RELIABILITY 419
Shohruh Begmatov
O'ZBEKISTONDA EKSPORT UCHUN MEVA-SABZAVOT YETISHTIRISH VA UNI SUG'URTALASHNI DAVLAT TOMONIDAN QO'LLAB-QUVVATLASH 433
Kalenov K.T.
INNOVATSION MOLIYAVIY INSTRUMENTLARDAN FOYDALANISH ORQALI SUG'URTA FAOLIYATINING INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISH 438
Ergashev Olim Kenjayevich

CUSTOMS PROCEDURES AND TRADE FACILITATION CHALLENGES IN UZBEKISTAN'S CROSS-BORDER TRADE: A POLICY REVIEW 444
Khanifakhon Solikhova
SOLIQ BOSHQARMALARIDA AGILE MENEJMENT TAMOYILLARIDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARINING EMPIRIK-STATISTIK TAHLILI 449
Sayfiyev Jasur Ravshanovich
THE DIGITAL GASTRONOME: HOW TECHNOLOGY CONNECTS TOURISTS, RESTAURANTS, AND THE TECH EMPIRE 455
Freshta Qayoumy
ВОЗНИКНОВЕНИЕ И РАЗВИТИЕ КОНЦЕПЦИИ ЦИРКУЛЯРНОЙ ЭКОНОМИКИ В МИРОВОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ МЫСЛИ 462
Т.В. Ким
OLIY TA'LIM MUASSASALARINI STRATEGIK BOSHQARISHDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI: SUN'IY INTELLEKT, BIG DATA, LEARNING ANALYTICS VA DATA-DRIVEN GOVERNANCE 468
O'ktamova Durdona Baxtiyor qizi
XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLAR MOLIYAVIY RESURSLARINING IQTISODIY MOHIYATI VA NAZARIY ASOSLARI 474
Tangriyeva Farida Abdukarimovna
O'ZBEKISTONDA MOSH EKSPORTINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH: RCA INDEKSI, QO'SHILGAN QIYMAT VA EKSPORT ZANJIRI TAHLILI 479
Islamova Malika Ilyos qizi, Muhammad Ali Hakimovich Saidov
ФИНТЕХ-РЕШЕНИЯ ДЛЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА: ЦИФРОВЫЕ ПЛАТЕЖИ, КРАУДФАНДИНГ И ДОСТУП К КАПИТАЛУ 485
Ли Д. Э.
KATTA HAJMDAGI MA'LUMOTLAR TO'PLAMIDA ANOMALIYALARNI ANIQLASH UCHUN K-MEANS VA DBSCAN ALGORITMLARINING NAZARIY OPTIMALLASHUV MODELLARI 489
Jo'rayev Sherali Umarjonovich
SUG'URTA KOMPANIYALARINING MOLIYAVIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR O'RNI 497
Pyotr Kim
ИССЛЕДОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ СВАРКИ МАГНИЕВЫХ СПЛАВОВ 503
Эрматов Зиядулла, Садуллаева Бувалма
ZINGIBER OFFICINALE ROSC. IN VITRO MADANIYATIDA MIKRORIZOMOGENEZ VA KALLUS REGENERATSIYASINI NANOSTRUKTURALI ELITSITORLASH VA VAQTINCHALIK IMMERSION TIZIMLARI (TIS) YORDAMIDA JADALLASHTIRISHNING MOLEKULYAR-GENETIK VA FIZIOLOGIK ASOSLARI 508
Shamsiddinova Shahrizoda
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA B2B MODELIDAGI BIZNES JARAYONLARINI OPTIMALLASHTIRISH: KIMYO SANOATI MISOLIDA TAHLIL 513
Xaydarova Kamola Axinjanovna
TIJORAT BANKLARI AKTIVLARI PORTFELI SAMARADORLIGINI TA'MINLASHNING ILMIY-METODOLOGIK ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH 518
Xojiyev Jaxongir Dushabayevich
FERMER XO'JALIKLARINING XALQARO BOZORLARGA INTEGRATSIYALASHUVI SALOHIYATINING 2032-YILGACHA ISTIQBOL PROGNOZI 524
Tursunqulov G'olibjon Shavkat o'g'li
RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING SUG'URTA TASHKILOTLARI FAOLIYATI SAMARADORLIGIGA TA'SIRI 533
Nomozova Qumri Isoyevna

TURIZM TRANSPORTI LOGISTIKASIDA MENEJMENT TIZIMINING METODOLOGIK YONDASHUVLARI VA AMALIYOTI 539
Atamurodov Ulug‘bek Nizamkulovich
INGICHKA BOYITISH FABRIKASI TEXNOGEN CHIQINDILARIDAN VOLFRAMNI KOMBINATSIYALASHGAN GRAVITATSION VA ELEKTROMAGNIT BOYITISH USULLARI YORDAMIDA AJRATIB OLISH....... 544
Boymurodov Najmiddin Abduqodirovich, Temirov Kamoliddin Abdinazar o‘g‘li
TURLI TOLA TARKIBLI KOSTYUMBOP MATOLARNING SIFAT KO‘RSATKICHLARINI TO‘LIQ OMILLI EKSPERIMENT ASOSIDA BAHOLASH 550
M. R. Atanafasov, Daniyor Kholmurodovich Sobirov
BOSHQARUV TAHLILI ASOSIDA XIZMAT KO‘RSATISH KORXONALARI SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING AMALIY JIHATLARI 554
Yahyoyev To‘lqin Ismatulla o‘g‘li
TIJORAT BANKLARINING LIKVIDLILIGINI TA’MINLASH MASALALARI 558
Tojiyev Rahmatilla Rahmonovich
O‘ZBEKISTONDA INVESTITSIYA LOYIHALARINI BAHOLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH....... 563
Mamatov Baxodir, Raupov Akbar
STRENGTHENING STATE FINANCIAL ASSISTANCE TO FOSTER ENTREPRENEURSHIP AMONG LOW-INCOME FAMILIES....... 570
Erejepov Kuwanishbay Jienbay uli
BOG‘DORCHILIK XO‘JALIKLARIDA INVESTITSIYALAR IQTISODIY SAMARADORLIGINING DETERMINANTLARI: SAMARQAND VILOYATI MISOLIDA....... 575
Jalilov Shohruh Zafar o‘g‘li
КОЛИЧЕСТВЕННАЯ ОЦЕНКА И РЕАЛИЗАЦИЯ РЕЗЕРВОВ РОСТА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ГОРНО-ХИМИЧЕСКОГО ПРЕДПРИЯТИЯ (НА ПРИМЕРЕ АО «ДЕХКАНАБАДСКИЙ ЗАВОД КАЛИЙНЫХ УДОБРЕНИЙ») 581
Мирсаидова Шахноза Аресланбековна
MIKRO XIZMAT KO‘RSATUVCHILARNI RASMIYLASHTIRISH VA MILLIY PLATFORMAGA INTEGRATSIYALASHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMI 588
Muzaffarov Akmal Axmadovich
O‘ZBEKISTONDAGI YETAKCHI TIJORAT BANKLARINING AKTIVLARI VA PASSIVLARINING TAHLILI .. 594
Shodiyev Odiljon Salim o‘g‘li
QORAQALPOG‘ISTON RESPUBLIKASI SANOAT KORXONALARINING ISHLAB CHIQARISH FAOLIYATINI STATISTIK TAHLILI 598
Allaniyazova Aysara Muratovna
SENTIMENT-BASED EVALUATION OF EMOTIONAL EXPERIENCE IN UX: A CASE STUDY ON DUOLINGO USER FEEDBACK....... 603
Diyorbek Yusufjonov
DAROMAD SOLIG‘I YUKINING SOLIQ TO‘LOVCHILARI TARKIBI 607
Sabirov Mirza Qilichbayevich
ФИНАНСИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ СУБЪЕКТОВ БИЗНЕСА: ОПЫТ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН 611
Жубанова Байрамгул Аймуратовна
QISHLOQ XO‘JALIGIDA IQTISODIY MUNOSABATLARNI AMALGA OSHIRISHNING EKONOMETRIK MODELLARI 616
Aydaniyazova Baxtigul Abilkasimovna
INVESTIGATION OF STRUCTURAL FORMATION MECHANISMS IN HYBRID COMPOSITE MATERIALS BASED ON POLYPROPYLENE (PP) AND POLYETHYLENE (PE) 620
U.A. Ziyamukhamedova, L.Y. Bakirov, E.T. Turgunaliev, A.F. Soliev, M.Sh. Abdulakimov
TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TIJORAT BANKLARINING QIMMATLI QOG‘OZLAR BOZORIDAGI FAOLIYATI ISTIQBOLLARI....... 630
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich

BOJXONA YIG‘IMLARINI UNDIRISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI 636
Jurayev Jonibek Javliyevich

TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TIJORAT BANKLARINING QIMMATLI QOG'OZLAR BOZORIDAGI FAOLIYATI ISTIQBOLLARI

Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
"Soliq va soliqqa tortish" kafedrasi v.b. professori, DSc

Annotatsiya. Mazkur maqolada transformatsiya jarayonida tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyati, uning bank tizimi barqarorligini ta'minlashdagi o'rni hamda investitsion operatsiyalarni rivojlantirish istiqbollari yoritilgan. Shuningdek, tijorat banklarining aksiyalar, obligatsiyalar va boshqa moliyaviy instrumentlar bilan bog'liq operatsiyalari, kapital bozorida ishtirok etish imkoniyatlari, daromadlilik va risklarni boshqarish masalalari tahlil qilingan. Tadqiqotda banklarning qimmatli qog'ozlar bozoridagi faolligini oshirish, investitsion portfelni diversifikatsiya qilish, uzoq muddatli moliyaviy resurslarni jalb etish va zamonaviy raqamli texnologiyalar asosida fond bozoridagi operatsiyalar samaradorligini yaxshilash bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, qimmatli qog'ozlar bozori, transformatsiya jarayoni, fond bozori, investitsion faoliyat, bank obligatsiyalari, aksiyalar, moliyaviy instrumentlar, investitsion portfel, kapital bozori, risklarni boshqarish, bank tizimi barqarorligi.

Abstract. This article examines the activities of commercial banks in the securities market under conditions of transformation, their role in ensuring the stability of the banking system, and the prospects for developing investment operations. The paper also analyzes commercial banks' operations with shares, bonds, and other financial instruments, their opportunities for participation in the capital market, as well as issues related to profitability and risk management. The study develops scientific and practical proposals aimed at increasing banks' activity in the securities market, diversifying investment portfolios, attracting long-term financial resources, and improving the efficiency of stock market operations through modern digital technologies.

Keywords: commercial banks, securities market, transformation process, stock market, investment activity, bank bonds, shares, financial instruments, investment portfolio, capital market, risk management, banking system stability.

Аннотация. В данной статье рассматриваются деятельность коммерческих банков на рынке ценных бумаг в условиях трансформации, их роль в обеспечении стабильности банковской системы, а также перспективы развития инвестиционных операций. Кроме того, проанализированы операции коммерческих банков с акциями, облигациями и другими финансовыми инструментами, возможности их участия на рынке капитала, а также вопросы доходности и управления рисками. В исследовании разработаны научно-практические предложения по повышению активности банков на рынке ценных бумаг, диверсификации инвестиционного портфеля, привлечению долгосрочных финансовых ресурсов и совершенствованию эффективности операций на фондовом рынке на основе современных цифровых технологий.

Ключевые слова: коммерческие банки, рынок ценных бумаг, процесс трансформации, фондовый рынок, инвестиционная деятельность, банковские облигации, акции, финансовые инструменты, инвестиционный портфель, рынок капитала, управление рисками, стабильность банковской системы.

KIRISH

Bugungi kunda bank tizimida olib borilayotgan transformatsiya jarayonlari tijorat banklarining an'anaviy kredit va depozit operatsiyalari bilan cheklanib qolmasdan, kapital bozori hamda qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyatini ham rivojlantirishni talab etmoqda. Moliyaviy bozorlarning chuqurlashuvi, investitsion resurslarga bo'lgan ehtiyojning ortib borishi va iqtisodiyot tarmoqlarini uzoq muddatli kapital bilan ta'minlash zarurati tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bozoridagi ishtirokini yangi bosqichga olib chiqmoqda.

Tijorat banklari qimmatli qog'ozlar bozorida investor, emitent, vositachi va professional ishtirokchi sifatida faoliyat yuritishi mumkin. Banklar tomonidan aksiyalar, obligatsiyalar, depozit sertifikatlari va boshqa moliyaviy instrumentlar bilan operatsiyalarni amalga oshirish ularning daromad manbalarini diversifikatsiya qilish, likvidlikni boshqarish, investitsion portfelni shakllantirish hamda uzoq muddatli moliyaviy resurslarni jalb etish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu jihatdan, tijorat banklarining fond bozoridagi faolligi nafaqat banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, balki milliy kapital bozorining rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

Transformatsiya sharoitida bank sektorida raqamli texnologiyalar, zamonaviy risk-menejment tizimlari,

korporativ boshqaruv standartlari va xalqaro moliyaviy hisobot tamoyillarining joriy etilishi qimmatli qog‘ozlar bozoridagi operatsiyalar samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, bank obligatsiyalarini chiqarish, investitsion portfelni diversifikatsiya qilish, kapital bozorida uzoq muddatli resurslarni jalb qilish va aholining bo‘sh pul mablag‘larini moliyaviy instrumentlarga yo‘naltirish masalalari dolzarb hisoblanadi.

Shu bilan birga, tijorat banklarining qimmatli qog‘ozlar bozoridagi faoliyatida qator muammolar ham mavjud. Jumladan, fond bozorining yetarlicha rivojlanmaganligi, ikkilamchi bozor likvidligining pastligi, moliyaviy instrumentlar turlarining cheklanganligi, investorlarda yetarli moliyaviy savodxonlikning shakllanmaganligi hamda banklarning investitsion operatsiyalar bo‘yicha risklarni baholash mexanizmlarini yanada takomillashtirish zarurati mazkur yo‘nalishda chuqur ilmiy izlanish olib borishni talab etadi. Tijorat banklari xalqaro moliyaviy amaliyotda nafaqat qimmatli qog‘ozlar bozorida investitsiya va emissiya operatsiyalarini amalga oshiruvchi moliyaviy institutlar sifatida maydonga chiqadi, balki mazkur bozorga investorlardan, ayniqsa, aholidan moliyaviy mablag‘larni jalb qiluvchi va ularni samarali qayta taqsimlovchi “moliyaviy kanal” sifatida ham muhim rol o‘ynaydi. Hozirgi kunda qimmatli qog‘ozlar bozori global savdo platformalari orasida eng rivojlangan maydonlardan biri bo‘lib, unda har kuni minglab kompaniyalar faoliyat yuritadi. Shu bilan birga, jismoniy shaxslar iqtisodiy foyda olish maqsadida o‘z mablag‘larini mazkur bozorga investitsiya qilish orqali o‘z ulushlarini kiritadilar. Shunday qilib, globallashuv jarayonining hozirgi bosqichida ushbu masala nafaqat mahalliy darajada, balki xalqaro miqyosda ham tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Tijorat banklarining qimmatli qog‘ozlar bozoridagi faoliyati moliya bozori, bank investitsion operatsiyalari, risklarni boshqarish va kapital bozorini rivojlantirish masalalari bilan uzviy bog‘liqdir. Ilmiy adabiyotlarda tijorat banklari nafaqat kredit va depozit operatsiyalarini amalga oshiruvchi moliyaviy institut, balki fond bozorida investor, emitent, anderrayter, broker, diler va investitsion vositachi sifatida ham talqin qilinadi. Shu jihatdan, banklarning qimmatli qog‘ozlar bozoridagi ishtiroki ularning moliyaviy barqarorligini ta’minlash, daromad manbalarini diversifikatsiya qilish va uzoq muddatli resurslarni jalb etishda muhim omil sifatida qaraladi.

F.S. Mishkinning ilmiy qarashlarida moliyaviy bozorlar va bank tizimi o‘rtasidagi bog‘liqlik alohida o‘rin egallaydi. Uning fikricha, banklar moliyaviy vositachilik orqali jamg‘armalarni investitsiyalarga yo‘naltiradi, qimmatli qog‘ozlar bozori esa kapitalni samarali taqsimlash mexanizmi sifatida xizmat qiladi. Mazkur yondashuvdan kelib chiqib aytish mumkinki, transformatsiya sharoitida tijorat banklarining fond bozoridagi ishtiroki iqtisodiyotda investitsion faollikni oshirishga xizmat qiladi.

P.S. Rose va S.C. Hudgins bank boshqaruvi va moliyaviy xizmatlar bo‘yicha tadqiqotlarida tijorat banklarining investitsion portfeli tarkibi, aktivlarni boshqarish va risklarni minimallashtirish masalalariga alohida e’tibor qaratgan. Ularning yondashuviga ko‘ra, banklar qimmatli qog‘ozlar bilan operatsiyalarni amalga oshirish orqali likvidlikni boshqaradi, foiz daromadlariga bog‘liqlikni kamaytiradi va qo‘shimcha daromad manbalarini shakllantiradi. Bunda investitsion portfelning diversifikatsiyasi banklar uchun muhim himoya mexanizmi hisoblanadi.

F.J. Fabozzi qimmatli qog‘ozlar bozori va obligatsiyalar bilan bog‘liq tadqiqotlarida moliyaviy instrumentlarning daromadlilik va risk xususiyatlarini chuqur tahlil qilgan. Uning ilmiy qarashlarida obligatsiyalar, aksiyalar, derivativlar va boshqa moliyaviy instrumentlarning baholanishi, ularning bozor qiymati hamda investitsion portfelga ta’siri muhim o‘rin tutadi. Ushbu yondashuv tijorat banklarining fond bozoridagi faoliyatini baholashda qimmatli qog‘ozlar portfeli tarkibi, bozor riski va foiz stavkalari o‘zgarishining ta’sirini hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi.

Z. Bodie, A. Kane va A. Marcus investitsiyalar nazariyasi bo‘yicha tadqiqotlarida portfel nazariyasi, kapital bozori muvozanati va investitsion qarorlar samaradorligi masalalarini keng yoritgan. Ularning fikricha, investitsion faoliyatda daromadlilik va risk o‘rtasidagi nisbatni to‘g‘ri baholash investorlar uchun eng muhim vazifalardan biridir. Bu qarash tijorat banklarining qimmatli qog‘ozlar bozoridagi strategiyasini shakllantirishda ham dolzarb bo‘lib, banklar investitsion portfelni tuzishda risklarni kamaytirish va daromadlilikni maqbullashtirishga intiladi.

O.I. Lavrushin tijorat banklari faoliyatining nazariy va amaliy jihatlarini o‘rganar ekan, banklarning investitsion operatsiyalarini ularning aktiv operatsiyalari tarkibidagi muhim yo‘nalish sifatida baholaydi. Uning tadqiqotlarida qimmatli qog‘ozlar bilan operatsiyalar bank resurslaridan samarali foydalanish, likvidlikni ta’minlash va bank daromadlarini diversifikatsiya qilish vositasi sifatida ko‘rib chiqiladi. Mazkur yondashuv transformatsiya sharoitida banklarning an’anaviy xizmatlardan tashqari kapital bozoridagi faolligini oshirish zaruratini asoslaydi.

Mahalliy iqtisodchi olimlar tadqiqotlarida ham tijorat banklarining fond bozoridagi ishtiroki, bank aktivlari tarkibi, investitsion operatsiyalar va moliyaviy barqarorlik masalalari muhim yo‘nalishlardan biri sifatida o‘rganilgan. Xususan, bank tizimini isloh qilish, kapital bozorini rivojlantirish, banklarning uzoq muddatli resurs

bazasini shakllantirish va moliyaviy xizmatlar ko'lamini kengaytirish masalalari milliy iqtisodiyot sharoitida dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ushbu tadqiqotlarda tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyatini faollashtirish orqali investitsion jarayonlarni rag'batlantirish, bo'sh pul mablag'larini iqtisodiyotga yo'naltirish va banklar daromadliligini oshirish imkoniyatlari asoslab berilgan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyati bir nechta asosiy yo'nalishlar orqali o'rganiladi. Birinchi yo'nalish banklarning investitsion portfelini shakllantirish va diversifikatsiya qilish bilan bog'liq. Ikkinchi yo'nalish qimmatli qog'ozlar bozorida risklarni boshqarish, xususan, bozor, likvidlik, foiz va operatsion risklarni baholash masalalariga qaratilgan. Uchinchi yo'nalish banklarning emitent sifatidagi faoliyati, ya'ni obligatsiyalar va boshqa moliyaviy instrumentlar chiqarish orqali uzoq muddatli resurslarni jalb etish imkoniyatlarini o'rganadi. To'rtinchi yo'nalish esa raqamli texnologiyalar, elektron savdo platformalari va innovatsion moliyaviy xizmatlarning banklarning fond bozoridagi faolligiga ta'sirini qamrab oladi.

Shu bilan birga, mavjud adabiyotlarda tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyati ko'proq umumiy bank operatsiyalari yoki investitsion faoliyat doirasida yoritilgan. Transformatsiya sharoitida banklarning fond bozoridagi faoliyatini raqamli infratuzilma, risk-menejment, likvidlikni boshqarish va kapital bozorini rivojlantirish bilan kompleks bog'liq holda tadqiq etish esa yetarlicha chuqur o'rganilmagan. Ayniqsa, tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bozoridagi operatsiyalari orqali uzoq muddatli moliyaviy resurslarni jalb etish, investitsion portfel samaradorligini oshirish va bank daromadlarini diversifikatsiya qilish masalalari alohida ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, ilmiy adabiyotlarda tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyati bank barqarorligi, investitsion faollik, kapital bozori rivoji va risklarni boshqarish bilan bog'liq holda talqin qilinadi. Biroq transformatsiya jarayonida ushbu faoliyatni zamonaviy bank xizmatlari, raqamli texnologiyalar va moliyaviy bozor integratsiyasi nuqtayi nazaridan o'rganish bugungi kunning dolzarb ilmiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyatini o'rganishda tizimli yondashuv, taqqoslama tahlil, ilmiy umumlashtirish va mantiqiy tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida tijorat banklarining investitsion operatsiyalari, qimmatli qog'ozlar portfeli, risklarni boshqarish hamda kapital bozorida ishtirok etish imkoniyatlari nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilindi. Shuningdek, banklarning fond bozoridagi faolligiga ta'sir etuvchi huquqiy, moliyaviy, texnologik va institutsional omillar guruhlashtirildi. Olingan natijalar asosida tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bozoridagi ishtirokini kengaytirish, investitsion portfelni diversifikatsiya qilish va risklarni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Transformatsiya sharoitida tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyati bank daromadlarini diversifikatsiya qilish, investitsion portfelni shakllantirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq mazkur yo'nalishda banklar bir qator institutsional, huquqiy, texnologik va moliyaviy risklar bilan to'qnash kelmoqda. Ayniqsa, qimmatli qog'ozlar bozorida qonunchilikdagi tez-tez o'zgarishlar, bozor va likvidlik risklari, raqobat bosimi hamda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish darajasining yetarli emasligi banklarning fond bozoridagi faolligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Shu sababli tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bozoridagi operatsiyalarini rivojlantirishda mavjud muammolarni tizimli guruhlash va ularni bartaraf etish yo'nalishlarini aniqlash muhim hisoblanadi. Quyidagi 1-rasmda tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bozoridagi operatsiyalari bilan bog'liq asosiy muammolar hamda ularni takomillashtirish yo'nalishlari keltirilgan.

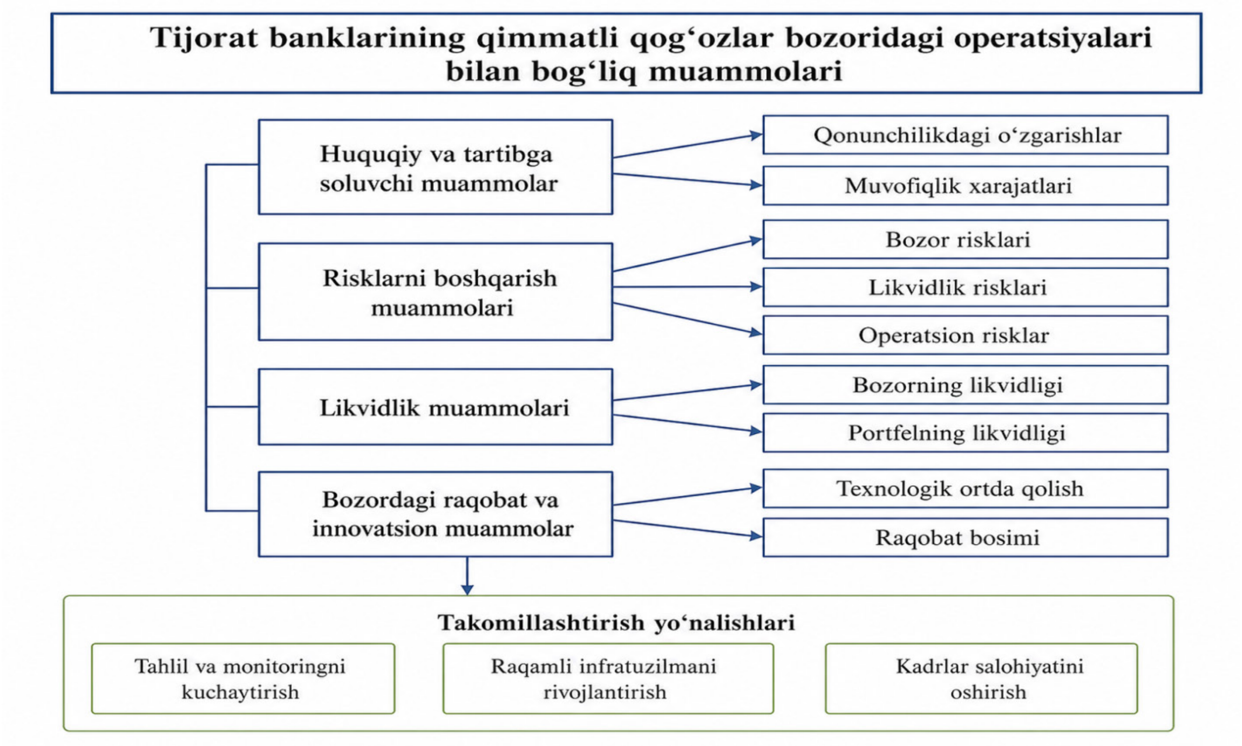

1-rasm. Banklarning qimmatli qog'ozlar bozoridagi operatsiyalari bilan bog'liq muammolar[1]

1-rasmdan ko'rinib turibdiki, tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bozoridagi operatsiyalariga ta'sir etuvchi muammolar bir nechta asosiy guruhlarga ajratiladi. Birinchi navbatda, huquqiy va tartibga soluvchi muammolar banklarning fond bozoridagi faoliyatini cheklovchi omillardan biri hisoblanadi. Qonunchilikdagi o'zgarishlar va muvofiqlik xarajatlarining ortib borishi banklardan doimiy monitoring, huquqiy moslashuv va ichki nazorat tizimini takomillashtirishni talab qiladi.

Ikkinchi muhim yo'nalish risklarni boshqarish bilan bog'liq muammolardir. Qimmatli qog'ozlar bozorida narxlarning o'zgaruvchanligi, likvidlik darajasining pastligi va operatsion xatoliklar banklarning investitsion portfeli daromadliligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois banklarda bozor, likvidlik va operatsion risklarni baholashning zamonaviy usullaridan foydalanish zarur.

Uchinchi guruh muammolar likvidlik bilan bog'liq bo'lib, bunda bozor likvidligi va portfel likvidligi alohida ahamiyatga ega. Qimmatli qog'ozlarni qisqa muddatda maqbul narxda sotish imkoniyatining cheklanganligi banklarning investitsion qarorlarini murakkablashtiradi. Shuningdek, bozordagi raqobat va innovatsion rivojlanishdagi muammolar ham banklarning fond bozoridagi pozitsiyasiga ta'sir ko'rsatadi. Texnologik infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi, raqamli platformalardan yetarli foydalanmaslik va raqobat bosimining oshishi banklarning qimmatli qog'ozlar bozoridagi samaradorligini pasaytiradi.

Huquqiy va tartibga soluvchi muammolar: banklarning qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyatini tartibga solish uchun davlat va xalqaro miqyosda ko'plab qonunlar va qoidalar mavjud. Bu tartibga soluvchi muammolar banklar uchun ikki yo'nalishda qo'shimcha talablarni yuzaga keltiradi.

Qonunchilikdagi o'zgarishlar mamlakatlarda qimmatli qog'ozlar bozoriga oid qonunchilik tizimi murakkab va tez-tez o'zgaruvchan bo'lib, bu, o'z navbatida, banklar uchun faoliyatni rejalashtirishda qo'shimcha noaniqliklarni yuzaga keltiradi. Masalan, AQSH va Yevropa Ittifoqidagi tartibga solish choralari, jumladan, Dodd–Frank qonuni va Basel III talablari banklardan qo'shimcha tashkiliy hamda moliyaviy resurslarni talab qiladi. Yangi qoidalar banklarning operatsiyalariga faoliyat jarayonlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, chunki ular qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyatni yuridik jihatdan to'g'ri amalga oshirishi kerak. Har bir mamlakatning o'ziga xos tartibga solish qoidalari bo'lishi sababli, banklar xalqaro miqyosda faoliyat olib borishda turli qonunlarga moslashish uchun qo'shimcha xarajatlarni amalga oshirishi kerak.

Muvofiqlik xarajatlari banklar qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyatlarini tartibga soluvchi qonunlarga rioya qilish uchun qo'shimcha xarajatlarni rejalashtirishlari zarurligini anglatadi. Bunday xarajatlar muvofiqlikni ta'minlash uchun zarur bo'lgan texnologik investitsiyalar, huquqiy maslahat xizmatlari, ichki audit va nazorat tizimlarini rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Ayniqsa, kichik va o'rta banklar uchun bu xarajatlar moliyaviy va

1 Manba: Muallif ishlanmasi.

tashkiliy bosimni oshirishi mumkin. Shu bilan birga, muvofiqlik jarayonlari murakkabligi sababli, qimmatli qogʻozlar bozorida yangi ishtirokchilarning paydo boʻlishi qiyinlashadi, bu esa raqobatni cheklashi mumkin.

Risklarni boshqarish muammolari: qimmatli qogʻozlar bozori banklar uchun qoʻshimcha daromad manbai boʻlishi mumkin, biroq bu bozorning oʻziga xos risklari mavjud. Banklar ushbu risklarni boshqarishda bir qator muayyan cheklovlar bilan toʻqnash keladi:

— bozor risklari qimmatli qogʻozlar narxidagi oʻzgarishlar bilan bogʻliq boʻlib, ular banklarning investitsiya portfellariga salbiy taʼsir koʻrsatishi mumkin. Misol uchun, aksiyalar narxining keskin pasayishi yoki obligatsiyalar foiz stavkalarining oʻzgarishi banklar uchun moliyaviy natijalarga salbiy taʼsir koʻrsatishi mumkin. Bozorning volatilligi yuqori boʻlgan davrlarda, masalan, iqtisodiy inqiroz yoki makroiqtisodiy va institutsional noaniqlik sharoitida, bu risklar yanada oshadi. Banklar bu holatda portfellarini diversifikatsiya qilish orqali risklarni kamaytirishga intiladi, ammo bu har doim ham yetarli boʻlmaydi;

— likvidlik risklari banklarning aktivlarini tezda naqd pulga aylantirish imkoniyatiga ega emasligi bilan bogʻliq. Baʼzi qimmatli qogʻozlar kam likvid boʻlib, ular bozor sharoitlarida tezkor sotuvga yaroqsiz boʻlishi mumkin. Bu, ayniqsa, makroiqtisodiy beqarorlik davrida muhim ahamiyat kasb etadi, chunki bozorda sotuvchilar koʻpayadi va xaridorlar kamayadi. Natijada, banklar oʻz likvidliklarini taʼminlashda muayyan cheklovlar bilan toʻqnash kelishi mumkin. Likvidlik muammolari, oʻz navbatida, banklarning kreditlash faoliyatiga ham taʼsir koʻrsatishi mumkin;

— operatsion risklar banklarning qimmatli qogʻozlar bozoridagi texnologik va jarayonli xatolari bilan bogʻliq boʻlib, bu xatolar banklar uchun moliyaviy natijalarga noqulay taʼsir koʻrsatishi mumkin. Masalan, kompyuter tizimlaridagi nosozliklar, insoniy xatolar yoki notoʻgʻri boshqaruv qarorlari banklar uchun moliyaviy natijalarga salbiy taʼsir koʻrsatishi mumkin. Operatsion risklarni kamaytirish uchun banklar ichki nazorat tizimlarini mustahkamlashlari va zamonaviy texnologiyalarni tatbiq etishlari zarur. Shuningdek, kadrlarning malakasini oshirish va ularni muntazam ravishda qayta tayyorlash ham operatsion risklarni kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Likvidlik muammolari: banklar uchun likvidlikni boshqarish muhim masalalardan biridir. Qimmatli qogʻozlar bozori bu jarayonda muhim rol oʻynaydi, lekin bir qator muammolar mavjud.

Qimmatli qogʻozlar bozorida har doim ham yetarli likvidlik mavjud emas. Likvidlik bozor ishtirokchilari soniga, ularning faoliyatiga va bozor sharoitlariga bogʻliq. Makroiqtisodiy beqarorlik davrlarida likvidlik keskin kamayadi, chunki investorlar xavfsiz aktivlarga oʻtishga intiladi va qimmatli qogʻozlar bozorida savdo hajmi pasayadi. Bunday vaziyatda banklar likvidlikni taʼminlashda muayyan cheklovlar bilan toʻqnash kelishi mumkin, chunki ular oʻz aktivlarini tezkorlik bilan naqd pulga aylantira olmaydi. Bu esa banklarning umumiy likvidlik holatiga salbiy taʼsir koʻrsatishi mumkin.

Banklar oʻz portfellarini diversifikatsiya qilish uchun turli xil qimmatli qogʻozlar sotib oladi. Biroq bu qimmatli qogʻozlarning barchasi bir xil darajada likvid emas. Misol uchun, kichik kompaniyalar tomonidan chiqarilgan aksiyalar yoki uzoq muddatli obligatsiyalar kam likvid hisoblanadi. Bu qimmatli qogʻozlar bozor sharoitida tezkor sotuvga yaroqsiz boʻlishi mumkin, bu esa bankning likvidlik holatini yomonlashtiradi. Banklar portfelni shakllantirishda likvidlikka katta eʼtibor qaratishlari zarur, lekin bu har doim ham iqtisodiy samaradorlikni taʼminlamaydi. Shu sababli banklar likvidlikni taʼminlash uchun boshqa moliyaviy vositalardan, masalan, repo bitimlaridan foydalanishlari mumkin.

Bozordagi raqobat va innovatsion muammolar: soʻnggi yillarda texnologik rivojlanish va fintech kompaniyalarining koʻpayishi banklar uchun yangi raqobatchilar paydo boʻlishiga olib keldi. Ushbu kompaniyalar yangi texnologiyalar va innovatsion mahsulotlar yordamida qimmatli qogʻozlar bozorida banklarga raqobat qilmoqda. Fintech kompaniyalar banklarga nisbatan tezroq va arzonroq xizmatlar taklif qiladi, bu esa ularning bozordagi ulushini oshiradi.

Tijorat banklarining qimmatli qogʻozlar bozoridagi faoliyatini tahlil qilish va kelgusida uning savdo aylanmalarini bashorat qilish muhim iqtisodiy jarayon hisoblanadi. Bu, albatta, tijorat banklarining qimmatli qogʻozlar bozoridagi faoliyatining kelgusi davrdagi holatini bashoratlash, ularning qimmatli qogʻozlar bozoridagi investitsiyalari, emissiyalari va vositachilik operatsiyalari holati hamda rivojlanish istiqbollari haqida tegishli tasavvurga ega boʻlish, shuningdek, moliyaviy xulosalarni shakllantirishga imkon beradi.

Keyingi paytlarda qimmatli qogʻozlar bozori korxona va tashkilotlarga investitsiyani jalb etishning eng muhim omili boʻlib qoldi. Shuning uchun zamonaviy iqtisodiyotni rivojlantirishda qimmatli qogʻozlar bozorining pul resurslarini taqsimlash mexanizmi orqali investitsiyalarni koʻpaytirish masalasi dolzarb boʻlib qolmoqda. Keyingi paytlarda respublikamiz qimmatli qogʻozlar bozorida ham sezilarli institutsional oʻzgarishlar amalga oshirildi. Jumladan, bozorga turli yangi institutlarning kirib kelishi, turlicha muomaladagi vositalar sonining ortib borishi, iqtisodiyotni liberallashtirish sharoitida moliya bozorining deregulyatsiya qilinishi, bozorda raqobatning oʻsishi va xizmat sifatining oshishi bozor ishtirokchilari, professional emitentlar va investorlar uchun qulayliklar yaratmoqda.

Ammo shu bilan birga, ushbu sohani yanada rivojlantirish boʻyicha qoʻshimcha chora-tadbirlar zarurligi

Prezident Sh. Mirziyoyev tomonidan ko'rsatib o'tildi. Jumladan, qimmatli qog'ozlar chiqarib, ularni fond bozorida sotish mexanizmidan foydalanish imkoniyatlari yetarlicha ishga solinmagan. Fond bozoridagi aksiyalarning jami qiymati 25 trillion so'm bo'lib, yalpi ichki mahsulotga nisbatan 6 foizga ham yetmaydi. Bu ko'rsatkich Singapurda 188 foiz, Malayziyada 112 foiz, Rossiyada 34 foizni tashkil etadi. Mamlakatda joriy yilda chiqarilgan davlat obligatsiyalari valyuta birjasi orqali faqatgina tijorat banklariga sotilgan. Fond bozori professional ishtirokchilari soni 100 tadan kamligi qayd etilgan.

Demak, qo'yilgan vazifalarni amalga oshirishda moliya bozori vositalari bo'lgan qimmatli qog'ozlar bozori ishtirokchilarining professionallik darajasini oshirish, bozorda ularning faoliyatini yaxshilashda axborotlar shaffofligini ta'minlash, me'yoriy hujjatlarni qayta ko'rib chiqish asosida me'yoriy talablarni takomillashtirish va tartibga solish mexanizmlarini soddalashtirish kabi dolzarb masalalarni hal etish muhim hisoblanadi. Respublikamiz qimmatli qog'ozlar bozori ishtirokchilari orasida bugungi kunda eng muhim yo'nalish sifatida qaralayotgan brokerlik faoliyatini rivojlantirishda xalqaro tajribani chuqur tahlil qilish orqali yangi zamonaviy xizmatlarni bozorga olib kirish dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Transformatsiya sharoitida tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyatini rivojlantirish bank tizimining moliyaviy barqarorligini ta'minlash, daromad manbalarini diversifikatsiya qilish va uzoq muddatli investitsion resurslarni jalb etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tijorat banklari qimmatli qog'ozlar bozorida investor, emitent, vositachi va professional ishtirokchi sifatida qatnashishi orqali nafaqat o'z investitsion portfelini shakllantiradi, balki milliy kapital bozorining rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bozoridagi operatsiyalariga huquqiy-me'yoriy muammolar, bozor va likvidlik risklari, operatsion xatarlar, texnologik ortda qolish hamda raqobat bosimi kabi omillar faoliyat samaradorligiga cheklovchi ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, ikkilamchi bozor likvidligining pastligi, moliyaviy instrumentlar turlarining cheklanganligi va risklarni baholash mexanizmlarining yetarli darajada takomillashmaganligi banklarning fond bozoridagi imkoniyatlaridan to'liq foydalanishini cheklamoqda.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun tijorat banklarida qimmatli qog'ozlar portfelini diversifikatsiya qilish, investitsion operatsiyalar bo'yicha risk-menejment tizimini takomillashtirish, zamonaviy raqamli platformalardan foydalanish va fond bozoriga oid tahliliy monitoring tizimini yo'lga qo'yish zarur. Shuningdek, bank xodimlarining qimmatli qog'ozlar bozori, investitsion tahlil va raqamli moliyaviy xizmatlar bo'yicha kasbiy malakasini oshirish banklarning ushbu bozordagi samarali ishtirokini ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyatini rivojlantirish transformatsiya jarayonining muhim yo'nalishlaridan biridir. Banklarning fond bozorida investitsiya, emissiya va vositachilik operatsiyalarini kengaytirishi ularning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, kapital bozoriga yangi resurslarni jalb etish hamda iqtisodiyotda investitsion faollikni rag'batlantirishga xizmat qiladi. Shu bois qimmatli qog'ozlar bozorida axborotlar shaffofligini ta'minlash, me'yoriy-huquqiy bazani takomillashtirish va professional ishtirokchilar faoliyatini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Saipnazarov Sh.Sh. Tijorat banklarida qimmatli qog'ozlar bozori faoliyatini moliyaviy injiniring orqali rivojlantirish yo'llari. Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan dissertatsiya avtoreferati. — Toshkent: TDIU, 2021. — 17 b.
2. Sain, A., & Kashiramka, S. (2023). Profitability–Stability Nexus in Commercial Banks: Evidence from BRICS. Global Business Review. https://doi.org/10.1177/09721509231184765
3. Berger, A.N., Klapper, L.F., & Turk-Ariss, R. (2009). Bank Competition and Financial Stability. Journal of Financial Services Research, 35(2), 99–118. https://doi.org/10.1007/s10693-008-0050-7
4. Миркин Я.М. Ценные бумаги и фондовый рынок: профессиональный курс. — М.: Перспектива, 1995. — С. 66–69.
5. Рынок ценных бумаг: учебник для вузов / под ред. В.А. Галанова, А.И. Басова. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Финансы и статистика, 2005. — С. 9–10.
6. Колтынюк Б.А. Рынок ценных бумаг: учебное пособие. — 2-е изд. — Санкт-Петербург: Издательство Михайлова В.А., 2001. — С. 76–93.
7. Банковское дело: учебник / под ред. О.И. Лаврушина. — М.: Финансы и статистика, 2005. — С. 478.
8. Маркова О.М., Сахарова Л.С., Сидоров В.Н. Коммерческие банки и их операции: учебное пособие. — М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. — С. 18.

muhandislik & iqtisodiyot
ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov
Musahhih: Zokir Alibekov
Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S–5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07 https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal t.me/yait_2100